

Tekenen in de Tijd 195

16-22 april 2023

Afgelopen zaterdag hield Erik Borgman een lezing over de manier waarop wij hier zouden kunnen omgaan met de oorlog in Oekraïne. Hij bepleitte aandacht, met name ook voor niet gehoorde stemmen en herontdekte het belang van het gebed om dit vol te houden.

Gisteren hield ik een lezing voor dominicanen – broeders, zusters en leken – over de oorlog in Oekraïne. De titel van de bijeenkomst was: *Oorlog, heb jij er vrede mee*. Dit is in zekere zin natuurlijk een retorische vraag. Maar als je geen vrede met de oorlog hebt, wat betekent dit dan? De oorlog is er immers en wij hebben niet zomaar de macht die te stoppen. Precies daarom moeten wij ons spiritueel en theologisch met de oorlog bezighouden, meen ik. Want wat betekent het met iets geen vrede te hebben als je er niets aan kan veranderen?

Zoals vaker bracht de voorbereiding van de lezing mij nieuwe kennis. Zo stuitte ik op een tekst van Pax Christi Vlaanderen – de Nederlandse zusterorganisatie Pax lukt het maar niet om met een geloofwaardig *statement* over de oorlog te komen – die wat mij betreft middenin de roos is:

Al meer dan een jaar woedt er terug oorlog in Europa. Rusland viel op 24 februari 2022 Oekraïne aan. Een daad van agressie die we sterk veroordelen. Overal klinkt sindsdien de oorlogstaal, ook bij onze leiders. Overal schieten defensiebudgetten de lucht in. Het oorverdovende geluid van de oorlogstrom van de leiders aan beide kanten van het conflict lijkt alles te overstemmen. Vrede lijkt ver weg.

De tekst loopt uit op de oproep: 'Doorbreek de oorlogsmuur en maak werk van vrede.' Werken aan vrede begint met het doorbreken van het alleen maar denken in termen van oorlog. Met je te realiseren dat zo allerlei andere geluiden overstemd worden en te proberen juist deze geluiden op te vangen. Dit is het werk waarin de vredesbeweging tijdens de Koude Oorlog sterk was: het vinden en onderhouden van contacten met groepen die niet zomaar gehoord werden.

Op de website van Pax Christi Vlaanderen staat een interview met Svetlana Oetkina. Zij is in Rusland de spreekbuis van de organisatie *Zachte Kracht – Mjagkaja sila* – die zich inzet voor vrouwen die om politieke redenen gevangen zitten en die daarom zelf ook vervolgd wordt. In een interview roept Svetlana Oetkina West-Europeanen op Russische burgers te helpen die zich verzetten en gevangen zitten door informatie over hen te verspreiden, hun vrijlating te eisen en hen te schrijven. 'Weerwerk tegen de dictatuur van binnenuit helpt om de waanzinnige oorlog te stoppen', zegt zij, 'en is het begin van een doordachte hervorming.' Pax Christi Vlaanderen schrijft op zijn website:

Samen versterken we de stemmen die in Rusland, in Oekraïne, in Europa en wereldwijd tégen de oorlog klinken.

Zo kunnen wij bijdragen aan het taaie weerwerk tegen de oorlog. Dat geeft hoop.

Maar het vraagt een lange adem. Er zullen vrijwel zeker nog veel doden en gewonden vallen, er zal nog veel vernietigd worden. Het is, zo meen ik, onze eerste

taak dat te zien en te blijven zien. Echt te zien en het erg te vinden en het erg te blijven vinden. Daarom is iets nodig dat op dit moment in het denken over vrede nauwelijks aandacht krijgt: gebed. Bidden was ook in het verleden een belangrijk onderdeel van de inzet voor vrede. Na de Tweede Wereldoorlog begon de katholieke vredesorganisatie Pax Christi niet met een standpunt, niet met zich uit te spreken tegen een volgende oorlog. Pax Christi begon met groepen die in bedevaartsplaatsen en thuis, in hun dagelijks leven, baden voor verzoening en vrede. Vredeswerk zou volgens mij opnieuw geboren moeten worden vanuit gebed, meditatie en inkeer. Het trainen van de aandacht voor het geweld, van de pijn en de afschuw vanwege de verschrikkingen ervan. Het oefenen van het blijvend verlangen naar de niet gehoorde, niet geziene en niet vertelde verhalen die onze schema's doorbreken. De bewustwording van het geweld in onszelf, onze neiging om onze angst op anderen af te wentelen. Tijd voor rouw om wat verloren is gegaan en nog verder verloren zal gaan.

Christus is onze vrede, schrijft Paulus in de brief aan de Efesiërs (2,14), omdat Hij de menselijke tegenstellingen in zich heeft verenigd. Hij staat niet boven de partijen, Hij is van alle partijen en daardoor van geen enkele partij, Onszelf dit eigen maken en van daaruit leven, ik geloof dat dit een van onze voornaamste taken is, in deze tijd van tegenstellingen en uitbarstingen van geweld. Die beperken zich niet tot Oekraïne of Soedan. Ze zijn aanwezig op onze eigen straten, op onze eigen sportvelden, op onze sociale media.

De Amerikaanse dichteres Denise Levertov (1923-1997) verzette zich in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw actief tegen de oorlog in Vietnam. In een van haar gedichten reageert Levertov op de oproep aan kustenaars om niet alleen te spreken over de verschrikkingen van de oorlog, maar om de vrede te verbeelden. Die verbeelding zou de beelden van oorlog en geweld moeten verdrijven. Levertov antwoordt:

<p>But peace, like a poem, is not there ahead of itself, can't be imagined before it is made, can't be known except in the words of its making, grammar of justice, syntax of mutual aid.</p>	<p>Maar vrede is er, zoals een gedicht, niet voordat het er is, kan niet verbeeld worden voor het gemaakt is, kan niet gekend worden behalve in de woorden die het maken, grammatica van gerechtigheid, syntaxis van onderlinge hulp.</p>
---	---

Die syntaxis van onderlinge hulp, deze grammatica van gerechtigheid moeten wij steeds weer en steeds opnieuw leren. Levertov voegt hieraan toe:

<p>A line of peace might appear if we restructured the sentence our lives are making, revoked its reaffirmation of profit and power, questioned our needs, allowed long pauses. . . .</p>	<p>Een regel vrede kan misschien verschijnen als we de zin herzien die onze levens schrijven, zijn herbevestiging herroepen van winst en macht, onze behoeften betwijfelen, ruimte latend aan lange pauzes. . . .</p>
---	---

Dan kan langzamerhand vrede misschien aanwezig komen, zo schrijft Levertov, en

<p>pulse then, stanza by stanza into the world, each act of living one of its words, each word a vibration of light—facets of the forming crystal.</p>	<p>strofe voor strofe in de wereld pulseren, elke daad van leven een van zijn woorden, elk woord een trilling van licht – facetten van het zich vormende kristal.</p>
--	---

Vrede als een zich schrijvend gedicht, een zich vormend kristal op basis van de pijn van het geweld en de oorlog waarin alles wat nu met elkaar strijdt en elkaar naar het leven staat, een facet is van een veelzijdig geheel. Dit geheel kan niemand van ons overzien, maar ieder draagt eraan bij. Ik heb mij voorgenomen mij dit beeld eigen te maken en mijzelf een plaats te laten geven in dit beeld.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

De tekst van Pax Christi Vlaanderen is te vinden op hun website:
www.paxchristi.be/breekdemuur.

Het gedicht van Denise Levertov heet 'Making Peace' en is onder meer hier in zijn geheel te vinden: <https://www.poetryfoundation.org/poems/53900/making-peace>.